

Az ESZR és az SzKFP indulása

A 60-as évek közepe körüli időkben egymás mellett két jelentős átfogó gazdasági és ugyanakkor műszaki vonatkozású munkálkodás folyt az országban. Az egyik a gazdaságirányítás reformjának elvi előkészítése, vitája és elfogadása, majd a gyakorlati realizálásának a szervezése és megvalósítása volt. A másik az 1966-70-es ötéves időszak tervanyagának összeállítása, amelytől sokan remélték azt, hogy a világban egyre erősebben körvonalazódó tudományos és technikai felpezsdülés előtt kinyitja az ablakokat, majd az ajtókat is.

A helyzet azonban egyáltalán nem volt könnyűnek mondható. A gazdasági reformot politikailag igen befolyásos, a gazdasághoz mit sem értő emberek nagy csoportja ellenezte mondván, ha a mikrogazdaságban a kötelező tervutasítások irányítása megszűnik és piaci elemek váltják fel, akkor vége a tervgazdálkodásnak és ezzel vége a szocialista rendszernek is. Ugyanez volt az ellenvetés az említett ablakajtónyitás szándékra is. Úgy gondolták, hogy lehetséges a Nyugat technikai-gazdasági előnyének behozása a tőlük való tanulás nélkül, önerőből is.

Ez a felfogás mutatkozott meg a 60-as években az USA-ból kiindulóan viharos fejlődésnek indult a számítástechnika és digitális elektronika területét ^{illetően} is. Az IBM 1964-ben jelentette meg a világpiacon óriási sikerrel új harmadik generációs számítógép családját, amit lázas sietséggel a konkurensek is igyekeztek követni. Ugyanakkor széles kutató-fejlesztő munka indult be a felhasználó-alkalmazói téren is. A KGST országok közül csak a SZU-ban mutatkozott ilyen irányú törekvés, ott is zömmel a hadiipar vonalán, amelyről viszont nem sok konkrétumot lehetett tudni. Polgári vonalon csak kevés számú második generációju kis teljesítményű gépet tudtunk importálni, meglehetősen primitív software-ellátással és alkalmazási ismeretekkel.

Idehaza úgyszólván pusztán szakmai lelkesedésből az iparvállalatok közül az ÉMG, a K+F szervezetek közül a KFKI foglalkozott számítógép készítésével. Az akkori helyzetre jellemzően a KFKI kényszerült más célú elektronikus készüléknek deklarálni a termékét, nehogy kívülről-felülről megtiltsák a vele való foglalkozást, mint

feleslegeset.

Ezek a dicséretes kezdeményezések, de továbbmenve egyáltalában maga a számítástechnika is csak két állami szervet érdekelt: az OMFB-t a műszaki haladás szempontjából és a KSH-t az adatkezelés és adatfeldolgozás szempontjából, melyben egyébként évtizedes tapasztalatai voltak még a mechanikus Hollerith-technikából eredően.

Az OMFB vezetése a magyar szakemberekre és a külföldi információkra támaszkodva bizonyos volt benne, hogy a számítástechnika és a számítástudományi ismeretek növekvő jelentőséget és szerepet nyernek a technikai és tudományos fejlődés során, ezért szeretett volna erre előkészülni. Nyilvánvaló volt, hogy ez hazai önerőből nem lehetséges és a KGST vonalon sem látszott semmiféle reális lehetőség. Ezért az OMFB óvatosan nyugati partner után kezdett tapogatózni. Az elképzelés az volt, hogy egy ilyen partner tartósabb kooperációs megállapodás alapján berendezésekkel és ismeretekkel lát el minket, amit mi részben valamiféle beszállításokkal egyenlíthetnénk ki.

Amerikai partnerre az egyre szigorodó ocom-embargo miatt nem lehetett gondolni, ezért Nagybritanniában, Franciaországban, az NSzK-ban, Olaszországban, Svédországban, sőt Dániában igyekeztünk alkalmas partnerre találni. A számos próbálkozás közül egyedül a francia vonal bizonyult biztatónak. De Gaulle Franciaországa e tekintetben is - akár az atomtechnikában - igyekezett a saját lábára állni a külső függőség elkerülése céljából. Ezért a francia kormány már a 60-as évek utolsó harmadában egy tervet dolgoztatott ki "Plan Calcule" elnevezéssel, melyet a francia miniszterelnök informatikai kormánybiztosa irányított és állami pénzből finanszírozott /a ma már közkeletű "informatika" elnevezéssel itt lehetett első ízben találkozni/. 1968-ban felvettük az érintkezést az informatikai kormánybiztossal és rajta keresztül a Plan Calcule égisze alatt rövid idővel azelőtt megszervezett francia nemzeti számítástechnikai vállalattal, a CII-vel. A tárgyalások eredményeként a Delegué d' Informatique hajlandóságot mutatott az OMFB-vel, a CII pedig egy megfelelő magyar elektronikai iparvállalati partnerrel együttműködési megállapodást kötni.

Erre a lehetőségre azonban idehaza gyors pozitív döntés helyett egy hosszas habozás következett, aminek a részleteit - bár igen tanulsá-

gosak - itt nem kívánnám taglalni, csak néhány jellemző motívumát vázolnám:

- az illetékes Kohó és Gépipari Minisztérium kijelentette, hogy egyelőre nem látja aktuálisnak és lehetségesnek az elektronikus digitális technikával és a számítástechnikával való foglalkozást,
- az akkori hangadó vezető körök véleménye szerint a számítástechnika Nyugaton is inkább csak divathóbort a civil gazdasági és társadalmi területeken /a haditechnikai vonatkozások más lapra tartoznak/,
- a számítástechnika vállalati alkalmazása /könyvelés, bérszámfejtés/ soha nem amortizálná a szükséges nagyon magas dollárinvesztíciót, mert csak csekély forintmegtakarítást eredményezhet,
- a számítástechnika alkalmazását bevezetni kívánó vállalati igazgatót nálunk csak olyan presztizs-szemponatok motiválják, mint pl. egy reprezentatív irodaberendezés beszerzésénél, stb.

Ilyen módon 1968 végén egy valóságos patthelyzet alakult ki a magyar számítástechnika kérdésében. Az elmozdulásra az impulzust az akkori szovjet miniszterelnök ^{nek,} Kosziginnek a magyar kormányhoz / s ugyanakkor a többi európai KGST kormányához is/ intézett levele adta meg, melyben egy közös számítógép sorozat termelési és gyártási programjának megszervezését és beindítását javasolta. Hivatkozva a gyors világfejlődésre, a saját és a kisebb KGST országok elmaradására lényegében röviden azt adta elő indokolásként, amit az OMF elnöksége ezidáig eredménytelenül képviselt. A levél nyomán természetesen azonnal megszűnt az itthoni látható ellenállás /a nem látható kitapinthatóan továbbra is megmaradt/ és pozitív kormányválasz következett.

Ennek a szovjet kezdeményezésnek az említett kezdeti impulzuson túlmenően még egyéb pozitív oldalai is voltak.

- Egységes Számítógép Rendszer /ESZR/ közös rendszer tervezését és kialakítását, a számítógép-család egyes központi egységeinek és perifériáinak nemzeti tervezését és gyártását javasolta közös jóváhagyással és tesztelésekkel. Mindezt szovjet irányítás és dominancia mellett, de úgymond "prototípusként" az akkor már négy éve piacon levő átütő sikerű IBM 360-as számítógép családot aján-

lotta, mely már harmadik generációs volt, tehát integrált áramkörökkel készült. Ez az ajánlás lényegében másolást /és "koppintást"/ jelentett, amit formailag szigorúan titokban kellett a résztvevőknek tartani. Az IBM-nek azért nyilvánvalóan pontos információi voltak az egész elgondolásról, de igazán erélyesen soha sem lépett fel ellene. Erre több oka is lehetett: nyilván tisztában volt a saját és a KGST országok műszaki potenciáljával; teljes erővel dolgozott már a következő korszerűbb 370-es számítógép sorozatán; piaci előnyöket is remélhetett a 360-as sorozat "KGST-prototípusává" válásától és végül - bár e tekintetben közvetlen kapcsolat nem létezett - az USA-ban és a világ többi részén is érzékelhető IBM-monopólium ellenes hangulat és folyamatba tett monopóliumellenes eljárások is befolyásolhatták. Magatartását kétségtelenül az USA kormányával is egyeztette.

- Az új számítástechnikai együttműködés nem az akkor már nyilvánvalóan a szovjet kormány által is nehézkesnek és bürokratikusnak tartott nemzetközi KGST szervezet keretében alakult meg, hanem egy attól független nemzetközi Számítástechnikai Kormányközi Bizottság /SzKB/ került felállításra moszkvai székhellyel, valamint egy számítástechnikai főkonstruktóri kutató-fejlesztő intézet.

Kétségtelen hiányossága volt az SzKB együttműködésnek, hogy kezdetől fogva a hardware és rendszer-software eszközökre fektette a fősúlyt és sokkal kevésbé intenzíven foglalkozott a gazdasági és társadalmi alkalmazással, felhasználással, behatolással, tehát magával az informatikával és azt mondhatnánk, nemzeti keretek közé utalta. Bár idehaza az együttműködéssel foglalkozók abból a meggyőződésből indultak ki, hogy számunkra az informatikai központú tudás birna nagyobb jelentőséggel, megértették, hogy az SzKB-beli aktív részvétel jelenti az akkori körülmények között a hazai kapunyitást a számítástechnika és az informatika számára, a számítástechnikai közös fejlesztésben-gyártásban való részvétel pedig a KGST országokban erősíti a magyar fél tekintélyét és pozícióit /mint azután kiderült: igen jövedelmező rubelexportot is eredményezett/.

Így az SzKB-ben való részvételünk deklarációját idehaza három dolog követte:

- Az OMFB nem jelentéktelen összegű nyugati devizával megfinanszírozta a KSH-SZÁMOK intézetének számítástechnikai-informatikai oktatási rendszervásárlását az amerikai Controll Data Company /CDC/ európai tanközpontjától. Ezzel egy jelentékeny nyugati színvonalú intenzív tudásdiffúzió kezdődött el Magyarországon.
- Az OMFB - a KSH-val és a KGM-el egyeztetten - létrehozott egy új számítástechnikai kutató-fejlesztő intézetet az együttműködés tudományos és műszaki oldalának intézésére: az SzKI-t, melynek megszervezésére és vezetésére Dr.Náray Zsolt a KFKI addigi igazgató-helyettese kapott megbízást. Jellegzetes dolog, hogy az SzKI rövidítés középső betűje a "K" nem a valóságos tényeknek megfelelő kutatás-fejlesztés rövidítés jelentette, hanem a "koordinációét", hogy az itthoni tudományos világban otthonos bürokraták ne akadályozzák az intézet létrehozását. Dr.Náray egyben "a közös számítógéprendszer magyar főkonstruktőre" is lett. A magyar szakmai körök jól ismerik az SzKI több évtizedes, sokszor uttörő és a fejlett országokban is ismert, sőt elismert munkáját az egész informatika széles területén.
- Meg kellett keresni /nem pedig az akkori iparirányítási szokásoknak megfelelően kijelölni/ a számítástechnikai termékek fejlesztésében-előállításában részt venni kívánó hazai ipari vállalatokat. Mindenekelőtt kézenfekvő lett volna az addig igen dicséretre méltó aktivitással második generációjú számítógépeket fejlesztő-építő ÉMG vezető vállalatként történő részvétele. Erre azonban az ÉMG alapos megfontolás után nem vállalkozott, helyette az addig rá iót és televíziót gyártó elektronikai nagyvállalat a VIDEOTON jelentkezett a központi egységek és több fontos periféria gyártására, a rendszer összeállítására, Ugyancsak önkéntesen részt vettek még az ESZR-program beindításában az ÉMG-n kívül a MOM, az ORION, a Telefon^{gyár} és más elektronikai vállalatok is.
- Bejelentkezésünk után az ESZR-együttműködési megállapodásban egy olyan pozíciót kellett a magunk számára biztosítani, mely adottságainknak a leginkább megfelelt viszonylagos függetlenséget biztosít a lehetséges piaci körülmények között elhelyezhető termékek fejlesztésére és készítésére ~~biztosított feljogosultsá-~~
jogosított fel mindezt

A többi országgal ellentétben nem a minél nagyobb, hanem ellenkezőleg, a legkisebb központi egységre kívántunk szakosodni, olyanra, amely kisebb volt az eredeti IBM 360-sorozat legkisebb tagjánál, a 360/20 típusnál is. Erre pedig a francia CII-től vásárolni szándékozott licencia alapján akartunk elindulni. A magyar főkonstruktőrnek sikerült az ESZR-rendszer főkonstruktörét arról meggyőzni, hogy ez a géptípus - ha nem is létezett megfelelője a "prototípus" IBM 360 sorozatban - kompatibilisan ill. szatelitként együtt tud működni az ESZR sorozat nagyobb gépeivel, továbbá számos egyéb feladatra is előnyösen alkalmazható. Így egyedül Magyarországa lett ^{egy-egy sorozat} az legkisebb tagja R10 név alatt, valamint a megfelelő teljesítményű perifériák is.

/Voltaképpen néhány év múlva minden résztvevő ország rájött arra, hogy ilyen kategóriájú számítógépeket /is/ kellene készíteniök. Közös nyomásokra az SzKB keretében megalakult egy "Miniszámítógép Főkonstrutóri Tanács", majd egy miniszámítógép együttműködés, de ez már nem az ESZR indulásához tartozó történet./

Mindezen lépések és történések folyamán az OMFB nemzetközi együttműködési megállapodást írt alá a francia informatikai kormánybizottsággal, mely később a francia ^(parlyl) pénzügyminisztérium keretébe ment át és elektronikai-informatikai megállapodássá bővült. A VIDEOTON pedig megkötötte a CII-vel első licenc-szerződését, melyet számos más is követett.

Érdekes megemlíteni, hogy a CII-től vásárolt első számítógép-licencia amerikai eredetű konstrukció volt és a licencia szerződésről az amerikaiak is tudomással birtak. Később a VIDEOTON számítástechnikai gyorsnyomtatókra amerikai céggel, amerikai hatósági engedéllyel is kötött licencia vásárlási szerződéseket.

X X X

Az SzKB együttműködés elindulása után a hazai tennivalókösszefogása és koordinálása céljából az OMFB javaslatot tett egy számítástechnikai központi fejlesztési program /SzKFP/ megszervezésére, melyet a kormány el is fogadott. Ebbe a programba a szorosán az ESZR együttműködéshez tartozó feladatokon kívül bekerültek olyan teendők és beruházások is, melyek elsősorban a hazai általános számítás-

technikai kultúra és az informatika színvonalának emelését szolgálták /pl. iskolai számítógép-program/.

Az SzKFP-hez tartozott egy számítástechnikai kutatási célprogram is /SzKCP/, ugyancsak az OMFB irányításával és finanszírozásában, melyet a fent mondottakhoz hasonló elgondolások alapján igyekezett működtetni.

Budapest, 1995. augusztus 28.

Sebestyén János